

**ВЛИЯНИЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА (ОСП) ВЪРХУ ПРОИЗВОДСТВЕНАТА СТРУКТУРА
НА ЛОЗАРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ
STRUCTURE OF THE BULGARIAN VINE SECTOR IN TERMS OF CAP**

**Теодор Радев*, Петър Борисов
Teodor Radev*, Petar Borisov**

Аграрен университет - Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

*E-mail: radev1974@abv.bg

Резюме

Традициите, свързани с бита и културата на българското население, подходящите природни условия за отглеждане на лозата и създаденият научен потенциал са основните предпоставки, довели до утвърждаването на България като типично лозарска страна.

Целта на изследването е да се определи въздействието на Общата селскостопанска политика (ОСП) върху производствената структура на лозарството в България.

Характерът и силата на изследваните процеси са определени със следните описателни показатели: равнище на развитие, темп на развитие с постоянна база, среден темп на развитие, среден абсолютен прираст.

В резултат на анализа може да се заключи, че ОСП не създава условия за стимулиране на икономическата активност в сектора. Съществуващите в сектора проблеми изискват специално разработена секторна политика съобразно с конкретната производствено-икономическа ситуация.

Abstract

The traditions connected with the life-style and culture of the Bulgarian population, the favourable natural conditions for vine growing as well as the available scientific potential constitute the basic prerequisites for the recognition of Bulgaria as a typical vine growing country.

The purpose of this research is to evaluate the influence of CAP on the branch structure of vine growing in Bulgaria.

The character and significance of the investigated processes have been defined by the following indicators: development rate, constant development rate, average development rate, absolute average growth.

The following indicators have been used for the evaluation – area under vine, age, variety, share, trend of development.

The analysis shows that CAP does not create growth incentives for the Bulgarian vine sector. There is a need for a sector development policy in accordance with the current economic situation.

Ключови думи: лозарство, гроздопроизводители, възрастова структура, сортов състав.

Key words: vine, vine grower, age structure, variety structure.

ВЪВЕДЕНИЕ

Традициите, свързани с бита и културата на българското население, подходящите природни условия за отглеждане на лозата и създаденият научен потенциал са основните предпоставки, довели до утвърждаването на България като типично лозарска страна. Един от най-важните отрасли, които определят облика на българското селско стопанство, е лозарството. През 2010 г. площите с лозя заемат 59% от всички трайни насаждения, а близо 3% от земеделските стопанства са специализирани в лозарство.

Въпреки това през последните години се наблюдават динамични процеси в сектора. Състоянието, в което се намира българското лозарство, е резултат от реструктурирането на производството и търговията с вино. Тук се очертава и ролята на ОСП на ЕС, чиито механизми имат за цел да помогнат на земеделските производители, в т.ч. и на гроздопроизводителите, да повишат своята конкурентоспособност.

Понастоящем развитието на лозарския сектор в България е свързано с решаването на някои основни проблеми. Това са драстичното намаляване на площите

с лозови насаждения, влошената възрастова и сортова структура, недостигът на качествена суровина за производство на вино, разпокъсаната поземлена собственост върху лозовите масиви.

Целта на изследването е да се определи въздействието на ОСП върху производствената структура на лозарството в България.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Резултатите от изследването са базирани на официални данни, предоставени от Министерството на земеделието и храните. Периодът на изследване обхваща първите четири години от членството на страната ни в ЕС (2007-2010 г.), а 2006 г. е приета като базова година.

За анализ на развитието и изменението на процесите в сектора е използван динамичен анализ. Характерът и силата на изследваните процеси са определени със следните описателни показатели: равнище на развитие, темп на развитие с постоянна база, среден темп на развитие, среден абсолютен прираст.

РЕЗУЛТАТИ

Основните детерминанти, определящи производството на суровина, задоволяваща нуждите на винопроизводителните предприятия, са размерът на площите с лозови насаждения, тяхната възрастова структура и сортов състав.

Според данни на дирекция "Агростатистика" на МЗП площите, заети с лозя, се увеличават до 2008 г., след което намаляват със значително по-бързи темпове. В резултат площите с лозя през 2010 г. са с около 30% по-малко в сравнение с 2006 г. (табл.1). През периода 2007-2010 г. се наблюдава намаляване на площите във всички райони на планиране, като най-драстично това се случва в Северния централен район – темп на развитие 38,4%. Значително се редуцират и площите с лозя в Южния централен район, поради което той губи

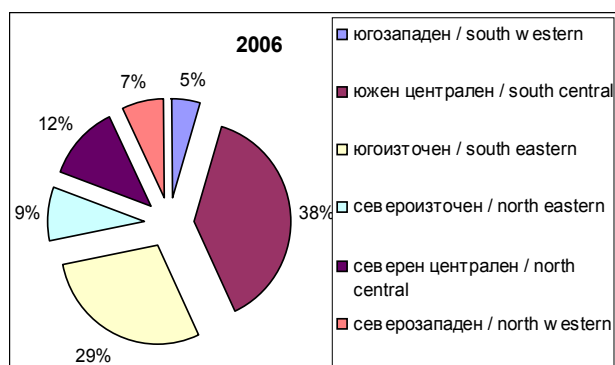
водещата си позиция по производствен потенциал. Югоизточният район също регистрира намаляване на площите с лозя, но поради различните темпове спрямо останалите райони неговият дял в структурата за 2010 г. спрямо 2006 г. нараства (фиг. 1 и 2). Като цяло през първите години на членството на Р България в ЕС се наблюдава концентриране на производството в два района (Югоизточен и Южен централен), през 2010 г. там се намират близо $\frac{3}{4}$ от площите с лозя, докато през 2006 г. делът им е възлизал на 66%. Това се предопределя в немалка степен от факта, че именно в тези два района винарската промишленост създаде нови производствени мощности и оборудва съвременни винарски изби.

Анализирайки динамиката на процесите в площите, заети с лозова култура, трябва да се отчете приносът на отделните производствени направления в това отношение. А именно площи, заети с десертни лозя, площи, заети с червени винени сортове, и площи, заети с бели винени сортове. Динамиката на трите производствени направления е представена в таблици 2, 3 и 4. Общите площи и по трите производствени направления намаляват през изследвания период. Най-голямо е намалението при белите и червените винени сортове – близо 30%. Динамиката по райони за 2010 г. отчита намаляване на площите с винени сортове повсеместно, като Югоизточният район прави изключение при червените сортове, а Северозападният – при белите сортове. Това са единствените райони, при които площите с винени лозя през 2010 г. нарастват спрямо базовата година. Но имайки предвид, че темповете им на развитие през предходните години са били по-високи, може да се окаже, че е поставено началото на една негативна тенденция за редуциране на площите и в тези райони. Интерес представлява динамиката на площите с десертни лозя, която също отчита намаляването им във всички райони, с изключение на Югоизточния район. Възможностите за разширяване на това производствено направление се

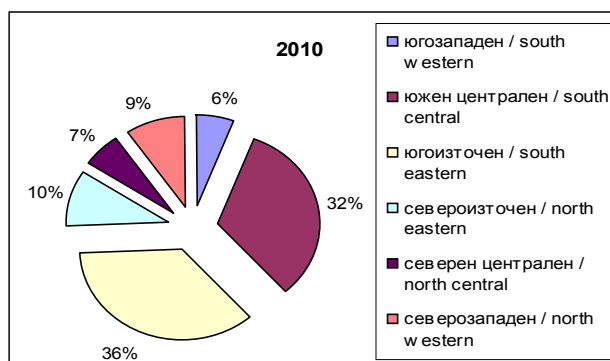
Таблица 1. Разпределение на площите с лозя по райони на планиране
Table 1. Area under vine by planning regions

	Площи с лозя по региони (ха)/Vine area (ha)				
	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Югозападен/South Western	3 297	3 167	3 214	3 872	2 922
Южен централен/South Central	26 193	29 514	32 776	18 960	16 000
Югоизточен/South Eastern	19 620	23 317	29 319	20 381	17 802
Североизточен/North Eastern	5 970	5 468	4 461	6 099	4 825
Северен централен/North Central	8 539	7 241	4 682	4 161	3 277
Северозападен/North Western	4 807	4 199	6 734	6 226	4 612
Общо/Total	68 426	72 906	81 186	59 699	49 438

Източник: МЗХ, дирекция Агростатистика

Фиг. 1. Структура на лозарството – 2006 г.
Fig. 1. Structure of vine 2006

Фиг. 2. Структура на лозарството – 2010 г.
Fig. 2. Structure of vine 2010

Таблица 2. Темп на развитие на площите с червени винени сортове
Table 2. Dynamics in area under red wine varieties

	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Югозападен/South Western	100,0%	103,1%	100,2%	121,4%	93,5%
Южен централен/South Central	100,0%	115,4%	113,5%	68,4%	63,6%
Югоизточен/South Eastern	100,0%	114,8%	163,2%	112,3%	107,3%
Североизточен/North Eastern	100,0%	80,6%	57,7%	113,2%	66,9%
Северен централен/North Central	100,0%	87,1%	48,5%	36,2%	29,0%
Северозападен/North Western	100,0%	89,4%	135,3%	111,8%	89,1%
Общо/Total	100,0%	106,9%	113,7%	81,9%	72,1%

Таблица 3. Темп на развитие на площите с бели винени сортове
Table 3. Dynamics in area under white wine varieties

	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Югозападен/South Western	100,0%	80,9%	80,9%	86,9%	55,7%
Южен централен/South Central	100,0%	103,9%	180,5%	73,3%	41,6%
Югоизточен/south Eastern	100,0%	125,3%	142,8%	97,8%	73,6%
Североизточен/North Eastern	100,0%	98,7%	85,7%	97,4%	88,0%
Северен централен/North Central	100,0%	85,6%	74,3%	75,0%	67,8%
Северозападен/North Western	100,0%	80,3%	171,5%	202,9%	140,8%
Общо/Total	100,0%	109,6%	134,1%	93,8%	70,8%

Таблица 4. Темп на развитие на площите с десертни сортове
Table 4. Dynamics in area under table grapes

	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Югозападен/South Western	100,0%	30,8%	91,3%	118,8%	82,2%
Южен централен/South Central	100,0%	104,4%	101,3%	126,6%	92,6%
Югоизточен/South Eastern	100,0%	79,1%	61,0%	79,4%	120,7%
Североизточен/North Eastern	100,0%	59,8%	25,2%	103,9%	64,4%
Северен централен/North Central	100,0%	38,8%	48,1%	110,4%	23,6%
Северозападен/North Western	100,0%	76,0%	107,5%	176,5%	49,5%
Общо/Total	100,0%	80,7%	79,1%	115,2%	84,9%

определяха от благоприятната пазарна ситуация при десертното грозде. Потребителите предпочитат да консумират българско десертно грозде, а такова не се предлага в достатъчен обем (Vachevska, 2010). От друга страна вносът на грозде компенсира в известна степен дефицита на пазара, но постави по-високи ценови равнища на продукта поради високите маркетингови разходи. Въпреки това родното производство не успя да разшири значително своето предлагане, тъй като проблеми с маркетинга на готовата продукция и свитото като цяло потребление на десертно грозде го ограничават до настоящия му размер.

Що се отнася до производствените структури в сектора, по данни на Лозаро-винарската камара към 15.09.2009 г. са регистрирани 32 969-ма гроздопроизводители. Въпреки големия им брой трябва да се има предвид, че при повечето от тях производството е на малки площи и има характер на допълнителен отрасъл. Това ни дава основание да насочим своето внимание към тези стопанства, които са специализирани в лозарството, т.е. по-голямата част от техния приход се формира от това производство. Тези стопанства са 13 611 на територията на цялата страна. Тяхното разпределение по райони предоставя възможност да се оцени по-прецизно приносът на всеки район в националния мащаб на сектора. Тук ясно се открояват водещите позиции на трите района от южната половина на България. Близо $\frac{3}{4}$ от специализираните лозарски производствени мощности се намират на юг от Стара планина, което предопределя висок потенциал на развитие не само на лозарството, но и на винарството в Южна България. Всичко това говори не само за концентрация на производството, но и за успешно използване на подходящите почвено-климатични условия на тези райони, изразяващи се в производство на атрактивни за пазара винени сортове грозде. Последното може да бъде посочено като важна предпоставка за постигане на по-висока степен на устойчивост на отрасъла в южната част на България.

На базата на данните за броя стопанства и площите в тях може да се направят изводи и за начина, по който се осъществява производството в различните райони. По същество тук се използва показателят "среден размер лозя на едно стопанство". Отново различията между районите са много големи, което демонстрира за пореден път техния различен производствен статус. Също така трябва да се отчете ниската стойност на този показател на национално равнище. А именно едва 3,6 дка е средната площ с лозя в едно стопанство. Това е признак, че една немалка част от лозовите насаждения са разпръснати, което създава трудности не само при управление на дейността, но и поставя под риск устойчивото развитие на отрасъла. При формиране на средната площ лозя

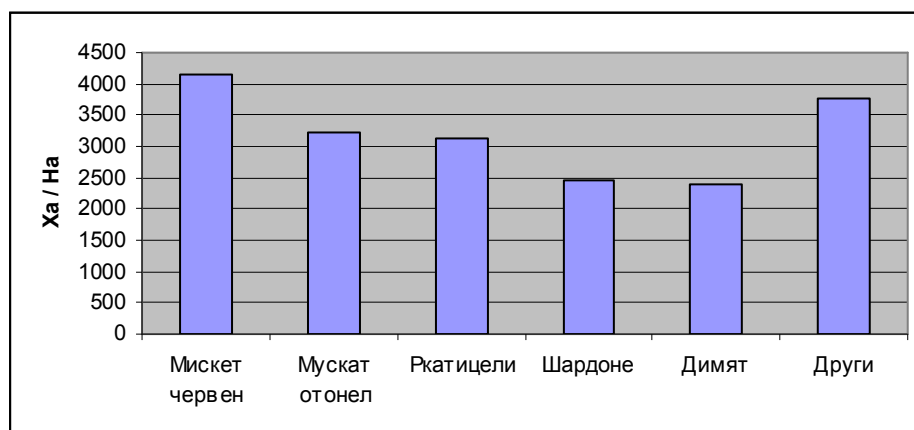
на едно стопанство все пак трябва да се отчита различният принос на районите за планиране. Отново Югоизточният и Южният централен район се открояват драстично на фона на останалите райони. Тук средната площ с лозя на едно стопанство е най-голяма, което дава основание да характеризираме производствените структури от тези райони не само като производствено по-значими, но и с по-големи възможности за реализиране на икономически ползи. Също така средната площ в Югозападния район (2,2 дка) определя разпокъсаност на производството в този иначе автентичен лозарски край на България. Съпоставяйки този резултат с факта, че тук се намират най-малко на брой лозарски стопанства, определено може да се направи заключение, че гроздопроизводството като икономическа дейност се измества от други алтернативни форми на заетост (в т.ч. и неземеделски) в рамките на района. Въпреки това специфичните дадености на Югозападния район могат да бъдат в основата на развитие на отрасъла. Тук се има предвид географското положение, природните ресурси, културното наследство и т.н.

Вследствие на тази разпокъсаност на лозовите насаждения винопроизводителните предприятия са принудени да осъществяват голям брой контакти при изкупуване на суровина, което увеличава техните разходи, а и контролът по качеството ѝ се занижава. Големата разпокъсаност на земеделските земи е съществен проблем при създаването на нови лозови насаждения. Много инвеститори не могат да реализират проектите си поради факта, че търсят големи площи (често по няколко хиляди декара), а такива, събрани на едно място, има много рядко.

Не по-малко важен е и проблемът, свързан със сортовата структура на съществуващите лозови насаждения. Създаването на лозов масив изисква значителни инвестиции, които се възвръщат през голям период от време, а изборът на сорт за засаждане е от изключително значение. То пряко зависи от това какви вина се търсят на пазара и какви са наличните природно-климатични условия.

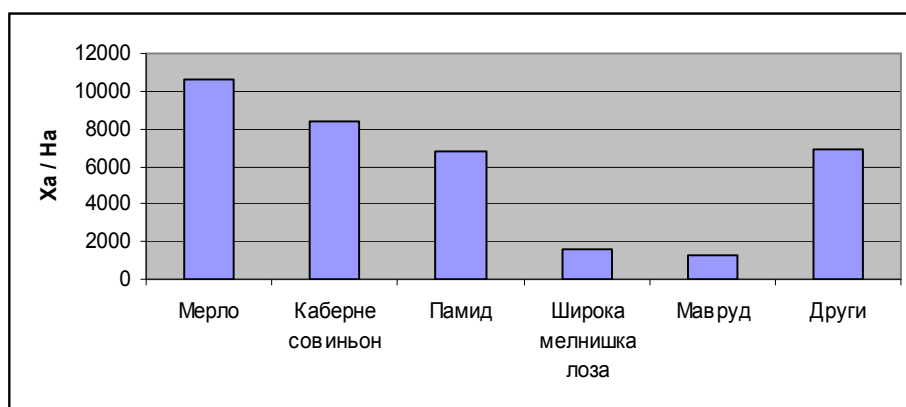
На фиг. 3 са показани най-разпространените бели сортове грозде в страната. Сортът Мискет червен заема най-голяма площ – 4159 ха, което представлява 20% от общите площи с бели винени лозя. Отглеждането на бели винени сортове е концентрирано в Североизточния и Югоизточния район, които в по-голямата си част формират Черноморския винаро-лозарски район, който се отличава с подходящи почвено-климатични условия.

На фиг. 4 са показани най-разпространените червени винени сортове в страната. Сортът Мерло заема най-голяма площ – около 10 572 ха, което представлява около 30% от площите на червените

Фиг. 3. Площи с бели винени сортове грозде

Fig. 3. Area under white wine varieties

Фиг. 4. Площи с червени винени сортове грозде

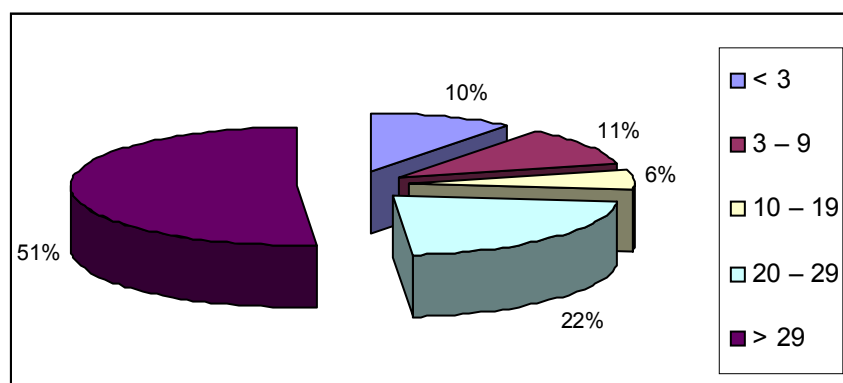
Fig. 4. Area under red wine varieties

винени сортове в страната. Прави впечатление малкият размер на площите с типично българските сортове – Широка мелнишка лоза и Мавруд. Техният общ дял в структурата на червените сортове възлиза на 8,1%, което ограничава производството и предлагането на вина от автентични български сортове.

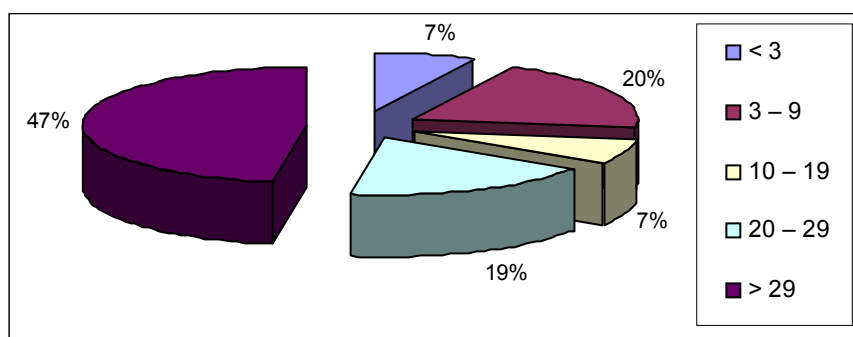
Анализът на възрастовата структура разкрива сходно състояние и в трите производствени направления. Около половината от лозята в България са на възраст над 29 години, поради което тенденцията за намаляване на площите с лоза ще се запази в близко бъдеще. Необходимостта от обновяване на лозовите масиви е очевидна, но поради това че се изискват големи инвестиции (Blagoeva, 2002), този процес се извършва с бавни темпове. Върху този процес влияние ще оказва и данъчната политика (Blagoeva, 2001). Създадените досега нови насаждения не са достатъчни и не осигуряват възпроизводство на съществуващите

площи. Новосъздадените лозови насаждения с винени сортове (тези до 3 години) през изследвания период са около 4700 ха или 8%. Най-голяма е площта на новосъздадените лоза в Южния централен район – около 310 ха или 36% от общата площ на новосъздадените лоза.

Възрастовата структура на белите винени сортове отчита повишен интерес към отглеждането им. Новосъздадените площи имат дял от 10%, а по абсолютна стойност се доближават до тези с червени винени сортове. Отчитайки и факта, че делът на следващата възрастова група от 3 до 9 години е 11%, то може да се прогнозира, че интересът към създаването на лозови насаждения с бели винени сортове ще се запази в близко бъдеще. Прогнозата се базира на факта, че през последните години интересът към българските бели вина нараства в страни като Германия и Чехия. При създаване на нови насаждения

Фиг. 5. Възrastова структура на белите винени сортове
 Fig. 5. Age structure of white wine varieties

Фиг. 6. Възrastова структура на червените винени сортове
 Fig. 6. Age structure of red wine varieties

с бели сортове най-голям интерес има към сорта Шардоне (556 ха или над една четвърт от общите площи), следван от Мускат отонел (457 ха), Траминер (265 ха) и Совиньон блан (153 ха). Общият дял на тези четири сорта възлиза на над 68% от новосъздадените насаждения с бели винени сортове грозде. Съпоставяйки тези резултати с общото разпределение на площите по сортове (фиг. 3), може да се заключи, че това производствено направление ще се реструктурира по отношение на сортовия си състав. В подкрепа на това твърдение е и фактът, че най-разпространеният сорт – Мискет червен, е с най-влошена възрастова структура – над 90% от площите с този сорт са на възраст над 20 години. При сорта Ркацители състоянието е идентично.

Що се отнася до червените винени сортове, новосъздадените площи имат дял от 7%. Но делът на следващата възрастова група от 3 до 9 години е 20%, което е признак за подобряване на възрастовата структура. Въпреки това отново трябва да се отбележи, че темповете на този процес са изключително бавни, а и интересът към създаването на лозови насаждения с

червени винени сортове намалява, защото разходите за услуги по създаването им са структуроопределящи (Влагова, 2001). При създаване на нови насаждения с червени сортове най-голям интерес има към сорта Мерло (681 ха или над една четвърт от общите площи), следван от Каберне совиньон (679 ха), Мавруд (195 ха) и Сира (190 ха). Общият дял на първите два сорта възлиза на над 50% от новосъздадените насаждения с червени винени сортове грозде. Съпоставяйки тези резултати с общото разпределение на площите по сортове (фиг. 3), може да се заключи, че статуквото в това производствено направление по отношение на сортовия състав ще се запази. Тук за съжаление се отчита силно влошена възрастова структура на сорта Широка мелнишка лоза – над 90% от площите са на възраст над 20 години, а новосъздадените площи са символични (54 дка). При сорта Памид ситуацията е идентична. Единствен сортът Мавруд като представител на типичните за страната сортове има възрастова структура, която позволява неговото възпроизводство – над 2/3 от площите са на възраст до 9 години.

ИЗВОДИ

Въз основа на проведеня анализ на лозарския сектор може да бъдат направени следните по-важни изводи и обобщения:

- Направените в сектора инвестиции не са достатъчни за възпроизводството на производствения му потенциал;
- Нараства концентрацията на производството и в трите направления на лозарството;
- Налице е неблагоприятна възрастова структура на площите с лозя;
- Сортовата структура на насажденията е в процес на обновяване, но темповете са изключително бавни;
- Интересът на инвеститорите в лозарството е изключително слаб към типично българските сортове.

Като цяло може да се заключи, че ОСП не създава условия за стимулиране на икономическата активност в сектора. Очевидно е, че съществуват проблеми в сектора, изискващи специално разработена секторна

политика съобразно с конкретната производствено-икономическа ситуация.

LITERATURA

Blagoeva, N. i kol., 2001. Vliyanie na danychnata sistema vyrkhu razvitiето na selskoto stopanstvo. Nauchni trudove na AU, kn. 5, s. 24.

Blagoeva, N. i kol., 2002. Tekhnologiya na formirane na sebestojnostta na uslugi po podgotovkata na pochvata za zasazhdane na lozovi masivi. Nauchni trudove na AU, kn. 2, s. 17.

Vachevska, D., V. Dimitrova, V. Pejkov, 2010. Desertnoto grozdoproduktivost - tekushho systoyanie i potentsial za byadeshho razvitie. – Lozarstvo i vinarstvo, br. 5, s. 11.

MZKH, 2011, 2010, 2009, 2008, 2007. Agraren doklad.

MZKH, 2009. Struktura na lozyata v Bulgariya.

Статията е приета на 18.04.2012 г.

Рецензент – доц. д-р Димка Лулчева

E-mail: loulcheva@au-plovdiv.bg